

A KOMMUNISTA ESZMÉK ELTERJEDÉSE ÉS MEGHONOSODÁSA ALGÉRIÁBAN AZ 1920-AS ÉVEKBEN

Az általános jellegű műveken kívül, azok amelyek Algéria legújabbkori történetével foglalkoznak, két probléma köré csoportosítják mondanivalójukat, amellyel kapcsolatban fenntartásunk van.

Az egyik álláspont Algéria XX. századi történelmét a nacionalisták és a kommunisták szembenállása köré csoportosítja, s így másodlagos fontosságot tulajdonít a nemzeti mozgalom egésze és a kolonializmus szembenállásának. S ebből eredően elhamarkodottan jut arra a következtetésre, hogy a szocialista eszmék meggyökeresedése nem volt lehetséges.

A másik álláspont viszont a politikai nyilatkozatok szintjére szűkíti a történelmet, s ezzel elhanyagolja a bázison folyó harcot. Ám igazán nem tanulmányozhatjuk a munkásmozgalmat, ha nem a mindennapi harcok (tüntetések, sztrájkok stb.) szintjén vizsgáljuk. Ezek a harcok alkotják a politikai történetet, amellyel az alábbiakban foglalkozunk.

Algéria telepes gyarmat volt. 1930-ban 880 ezer európai és 5 millió 600 ezer muzulmán élt Algériában, vagyis egy európaira jutott hat algériai. Algéria kisbirtokos gyarmat volt, eredetileg 150 ezer koncessziót adtak az Algériába települőknek. 1934-ben már csak 25 ezer 900 maradt belőle. Hét európai közül mintegy hat megvált földjétől. A kapitalista kizsákmányolás tehát sújtotta az európai kisebbséget is, amelynek egy része proletarizálódott, egyesek pedig magukévá tették a munkásosztály ideológiáját. Történetileg tekintve ők voltak a szocialista ideológia és a szindikalizmus első propagálói Algériában. Ennek az ideológiának a terjesztésekor azonban a következő előzményekkel kellett számolni:

1. a céhek és a mesterlegény szervezetek jelentőségével, a gyarmatosítás és a munkásosztály modern szervezeti formáinak kialakulása előtt. A gyarmati adminisztráció 1867-ben szüntette meg a céheket.

2. az egalitárius mozgalom jelentőségével, amelynek forrása többek között olyan forradalmi mozgalom, mint a Karmatáké (amely nem csak a Masreket érintette, hanem a muzulmán Spanyolországot és a Maghrebet is). A proletarizált európaiak úgy tűnik azt a szerepet játszották, amit más, fejlettebb országokban az értelmiségiek, azaz, a közvetítő szerepet a munkásosztály tradeunionista álláspontja és a tudományos szocializmus között.

Az első szakszervezetet Algériában a nyomdászok alakították 1880-ban

* *Abderrahim Taleb Bendiab* az algíri egyetem tanára, az algériai munkásmozgalom történetének specialistája. E témakörből számos tanulmánya jelent meg. Tanulmányaiban felhasználja a volt munkásmozgalmi vezetőkkel készített interjúkat, illetve az általuk rendelkezésére bocsátott dokumentumokat. (Jelen tanulmányában Archives privées jelzetűek.)

Constantine-ban, az első sztrájkot ugyancsak nyomdászok szervezték 1888-ban Algirban. A sztrájk két hétig tartott, és a sztrájkolók elérték, hogy 9 órás munkanapért hat frank fizetést kaptak.¹ Ezután több szakszervezet alakult, elsősorban a vasutasok körében, akik jelentős szerepet játszottak nemcsak a munkásosztály harcában, hanem a szocialista eszmék terjesztésében is. Szerepük jelentőségét több tényező magyarázza: a munkájukhoz szükséges intellektuális és technikai ismeretek, a nagy javítóműhelyek és csomópontok köré koncentráltak (Perregaux, Sidi bel-Abbes, Souk-Ahras stb.), a pályaudvarok a nagyvárosokban voltak, s ez megkönnyítette kapcsolatok teremtését és a propaganda munkát. Többek között ezt bizonyítja két vasutas visszaemlékezése is. Emile Lientard, aki szakszervezeti és politikai tevékenysége miatt állandóan összeütközésbe került munkáltatójával, s ezért állandóan munkahelyet kellett változtatnia, mindannyiszor újabb szakszervezetet alakított. Ugyanígy tett Omar Bessaoud is.²

Az 1917 előtti munkásmozgalom időszakára még a következőket idézhetjük: az építőmunkások szakszervezete 1904-ben sztrájkot és tiltakozó menetet szervezett Algír főutcáján, 1910-ben a dokkmunkások szerveztek nagy sztrájkot Phillipeville-ben. Az *El Akhbar* c. lap írta 1910. augusztus 28-án, hogy a sztrájkolók nemzeti színű (zöld alapon félhold és csillag) zászlók alatt vonultak fel. 1908-ban és 1911-ben alakultak az első mezőgazdasági szakszervezetek, El Affroun és Sainte-Barbe du Tlelat környékén.³ Az 1917 előtti akcióknak három jellemvonása volt: nem folyamatosak, fokozatosan lépnek a korábbi paraszti ellenállás helyébe, és végül, ezen akciók szervezői, irányítói többnyire európai származásúak voltak.

1917 után az algériai dolgozók tömegesen lépnek harcba a gyarmati rendszer ellen, és a szocialista eszmék széles rétegekbe hatolnak be. A tudományos szocializmus eszméinek kialakulását Algériában több tényező tette lehetővé.

Az 1917-es Októberi Forradalom, a III. Internacionálé megalakulása és következményei

A *Lutte sociale* (Társadalmi harc) c. szocialista újság már a kezdetektől lelkesedett a Pétervárott létrejött új rendszerért. Információi három irányban orientáltak: Szovjet-Oroszország védelme a külföldi intervencióval szemben, szolidaritás a bolsevik Oroszországgal, és olyan cikkek megjelentetése, amelyek az új rendszer lényegét magyarázzák az olvasónak. Ch. A. Julien cikksorozatban számol be oroszországi útjáról, ismerteti a fiatal orosz forradalom szociális és kulturális vívmányait.

Nem csupán az Októberi Forradalom, hanem vezetője, Lenin is ismert volt Algériában. Egy „kommunista-nacionalista csoport” (ők nevezték így magukat), amely levélben fordult Edouard Herriot miniszterelnökhöz, követeléseinek jogosságát Lenin-idézettel támasztotta alá: „csak az imperializmus eleni forradalmi harc által szabadulnak meg a gyarmati népek a kizsákmányolástól”.⁴

¹ A. Juving: *Le socialisme en Algérie*. Alger, Carbonnel. 1924.

² *Oran Républicain*, 1947. április 27—28., Interjú Omar Bessaouddal.

³ *Rapport su l'action syndicale*, 1925. október 17. (Archives privées).

⁴ Archives nationales francaises, F 7—13174.

Lenin halálát nagy megrendüléssel fogadták. A *Lutte sociale* 1924. január 25-i számában közli Lenin halálhírét: „egy nagy lángész halála sújtja le az egész világ proletariátusát.” Egy héttel később az újság közli az algériai kommunistáknak a Bolsevik Párt Központi Bizottságának küldött táviratát: „Az algériai kommunisták fájdalomtól gyötörten hajolnak meg Lenin elvtársnak, korunk legnagyobb forradalmárjának, az elnyomottak barátjának sírja előtt. Kifejezik e fájdalmas órában az Oroszországi Szovjet Köztársaságoknak együttérzésüket és megrendülésüket. Lenin meghalt, de tovább kell élnie valamennyi kommunista szívében. Neve jelkép, élete tanulság. Megmutatta a felszabaduláshoz vezető utat, amelyet követni fogunk.”

Az algériaiak által igen olvasott újság, a *Trait d'Union*, a következő szavakkal jelenti be Lenin halálát: „Egy ember meghalt, egy természetfeletti akarat eltűnt.”⁵ Lenin halálának egy éves évfordulóján a kommunisták hangversenyt rendeztek, és előadást tartottak a leninizusról.⁶ Ch. A. Julien is visszatérve Oroszországból, szintén több előadást tartott a bolsevizmusról. Így a pétervári társadalmi rendszer, ha nem is teljes mélységében, de ismertté vált Algériában. A kommunisták egy gyűlésén Blidában 1924-ben egy résztvevő félbeszakította a szónokot, és a következő nyilatkozatot olvasta fel: „A bennszülöttek nem nacionalisták abban a szűk értelemben, ahogyan azt a burzsoá sajtó beállítja. Nem akarunk egy 1830 előtti arab államot visszaállítani, hanem egy mindenféle európai gyámságtól független Algériát akarunk. Szabad államot akarunk a Szovjetek nagy egyetemes köztársaságán belül.”⁷

A Szovjet-Oroszország elleni francia intervenciók között voltak algériai lövészegységek is. Hadzs Omar, aki 1919-ben 39 éves volt, a következőket mondta el: „Igen, 1919-et irtak. Akkor a 10. lövészezred katonája voltam, Marseille-ben hajóztunk be és Konstantinápolyon keresztül érkezünk Odesszába. Ott láttuk meg először az ellenséget, akiről addig semmit sem tudtunk. Egyik nap egy géppuskákkal megerősített vonat tűnt fel, a katonák röplapokat szórtak. Egyszerű szavakkal azt magyarázták, hogy mi a bolsevizmus, a felszabadító háború. A röplapok olvasása zavart keltett a fejünkben. Új horizontok tűntek fel előttünk. A „bolsevizmus”, „szabadság”, „elnyomás” szavak mély nyomot hagytak bennünk. Soha nem felejtettem el ezeket a pillanatokat. Azóta vagyok kommunista és maradok halálomig.”⁸

A Komintern tevékenységét, határozatait, ajánlásait is ismerték Algériában. Figyelemmel kísérték munkáját, amit bizonyít az egyik vallási közösség vezetőjének nyilatkozata is, amelyet 1924-ben egy kommunista aktivistának tett: „Hosszabb ideje nagy figyelemmel kísérjük a kommunista mozgalmat, nemcsak Algériában, hanem az egész világon. Ismerjük az önök nemzetközi kongresszusainak határozatait, nem rémítenek meg bennünket, mert tisztelik a muzulmán vallást, és az elnyomott népek függetlenségét proklamálják. Megerősíthetjük, hogy azok megfelelnek politikai, társadalmi és nemzeti céljainknak. Észak-Afrika valamennyi vallási közössége kíméletlenül szemben áll az európai imperializmussal. Ezek a közösségek készek támogatni az elnyomott népek minden függetlenségi mozgalmát. A Kommunista Internacionáléval leszünk azon a napon amikor az ilyen értelmű akciót kezdeményez. Rendelke-

⁵ *Trait d'Union*, 1924. február 5.

⁶ Rapport de la Région communiste d'Algérie, 1925. október 17. (Archives privées).

⁷ Rapport sur la situation politique en Algérie, 1925. október (Archives privées)

⁸ *Liberté*, 1949. május 5.

zésükre állunk, hogy közelebb kerüljenek a muzulmán tömegekhez, amelyek eddig zártak maradtak az önök számára.”

Ezek nem egyedi példák, az algériai tömegekben mélyen élt a nemzeti függetlenségi vágy. Kommunista aktivisták is megjegyzték beszámolójukban, hogy „a bennszülöttek körében igen erős nacionalista áramlat van kialakulóban”,⁹ 1920 után több gyarmaton volt felkelés (India, Egyiptom), de a legnagyobb hatást Musztafa Kemál hatalomra jutása, a marokkói rif-kabilok és a szíriai drúzok felkelése váltotta ki. A kommunista párt algériai területi felelőse beszámolójában (1924) a következőket írta: „A nacionalizmust táplálja a marokkóiak bátor ellenállása a francia csapatokkal szemben, és az Ifjú Tunéziaiak mozgalma.”¹⁰

Egy évvel később egy hasonló beszámolóban a következőket olvashatjuk: „Szemmel látható nacionalista mozgalom nem létezik Algériában. De pontatlanság lenne azt állítani, hogy az öt és félmillió algériai bennszülött nem őrzi lelke mélyén azt a titkos reményt, hogy egy napon elnyerik a függetlenséget. Kétkedhetünk-e ebben, amikor azt a szenvedélyes érdeklődést látjuk, amellyel a bennszülöttek a Rif-hegység és Szíria eseményeit követik? A legtávolabbi duárokban is mindenki türelmetlenül várja a híreket. A mór kávéházakban szent áhitattal hallgatják a Marokkóból vagy Szíriából szabadságra hazatért katonákat. Egész Algériában élénk szimpátia nyilvánul meg minden függetlenségéért harcoló muzulmán nép iránt.”¹¹

Az algériai tömegek tehát nagy figyelemmel kísérték az 1917-es Októberi Forradalmat és az azt követő eseményeket. Minden új jelenségre élénken reagáltak, minden győzelem, amelyet egy elnyomott nép aratott, lelkesítette őket; és ösztönözte a felszabadító harcukat, minden kudarc nyomán újraértékeltek harci módszereiket, és megkísérelték helyesen értelmezni a nemzeti és nemzetközi erőviszonyokat. Ebben az értelemben az 1917-es Októberi Forradalom az elnyomott népek reménye volt, s éppen úgy, mint a korszak bármely forradalmi mozgalma, befolyásolta az algériai tömegek felszabadító harcát.

A marxizmus—leninizmus klasszikusainak olvasása és az ideológiai küzdelmek

A tudományos szocializmus szókészletét ismerték az algériaiak, bár valószínű, hogy ez az ismeret nagyon felületes volt. Marx, Engels, Lenin klasszikus munkáit már ismerték az 1920-as években. Több jel mutat erre. Egy dzsidzseli tanító, Abdelaziz, a *Trait d'Union* c. újságban cikket írt, amelyben Marxnak A politikai gazdaságtan bírálatához c. munkájából idéz: „Egy társadalomalakulat soha nem tűnik el addig, amíg nem fejlődtek ki mindazok a termelőerők, amelyeknek számára elég tágas és új, magasabb rendű termelési viszonyok soha nem lépnek helyébe, amíg anyagi létezési feltételeik megáznak a régi társadalomnak méhében ki nem alakultak.”¹²

Ugyancsak a marxizmus—leninizmus elméletének ismeretére utal az az ideológiai vita, amely a *Trait d'Union* két szerkesztője között folyt. Az egyik,

⁹ Rapport sur la situation politique en Algérie, 1925: október (Archives privées).

¹⁰ Ibid.

¹¹ Rapport présenté au IIIe congrès mondial de l'Internationale Syndicale Rouge sur la question indigène (Archives privées).

¹² *Trait d'Union*, 1924. február 5.

Siroco álnéven, a következőket írta: „A kommunizmusnak el kell jönni és el is fog jönni, de csak a maga idejében. Előremenetele szabályozott, mint a nap körül forgó csillagé, egyféle fatalitás irányítja menetét. Az akadályokat, amelyekkel útközben találkozik, nem kerüli meg, hanem felmorzsolja, s az ami Oroszországban történt, egy napon mégtörténik Franciaországban és az egész világon.”¹³

Egy héttel később egy másik szerkesztő a történelem fatalista felfogását veti Sirocco szemére: „Úgy gondolja, hogy ha az orosz proletariátusnak nem állt volna rendelkezésére egy olyan vasakarátú ember, mint Lenin, akit egy hősi osztag segített, akkor ma az egész világ proletariátusa élén állna?”

A moszkvai Keleti Egyetemre küldött francia instruktorok és káderek

A Francia Kommunista Párt által Algériába küldött francia instruktorok igen jelentős szerepet játszottak a marxista eszmék terjesztésében. Előadásokat tartottak, ahol a kommunista párt álláspontját magyarázták a fontosabb problémákkal kapcsolatban, és ismertették a tudományos szocializmus elméletét. Korabeli aktivitsták, akiket meginterjúváltunk, mind ezt bizonyítják. Messzali Hadzs a következőket mondta: Tudja az ENA (Étoile Nord-Africaine — Észak-Afrikai Csillag) idejében fiatalok voltunk. Olyan emberek jöttek Tlemcen-be, Oranba, aki országunkról, szabadságunkról, jogainkról beszéltek: Paul Vaillant Couturiernek, Charles André Juliennnek hívták őket.”¹⁴

Mazoyer francia kommunista havonként készített jelentései lehetővé teszi, hogy felmérjük ennek az agitációs munkának a hatását. Az 1924 augusztusi jelentést azzal kezdi, hogy „ez a hónap nem kedvez a propagandának Algériában, mert sok elvtárs, a vasutasok és a hivatali dolgozók szabadságon vannak”. Az alábbi helyeken tartott gyűlést:

- dokkmunkások: több gyűlést tartottam, amelyen mintegy 150 bennszülött vett részt, közülük többen csatlakoztak a kommunista párthoz,
- hentesek: a bennszülött hentesek szerveztek, két gyűlést tartottam a Belcourt-ban,
- augusztus 8.: beszélgetés a Belcourt-i szekcióban, ötven tag, ebből húsz fiatal, kielégítő eredmény,
- augusztus 9.: El Affroun, beszélgetés a szekcióban, gyűlés a tanács-háza termében, maroknyi jó és odaadó aktivista, akinek van befolyása,
- augusztus 11.: beszélgetés a vasutasokkal,
- augusztus 12.: gyűlés a Bab El Oued szekcióban,
- augusztus 16. este 7 óra: gyűlés a henteseknél Belcourt-ban, szakszervezet alakítása, beszélgetés az osztályharcról, hatvan bennszülött van jelen,
- augusztus 16. este 9 óra: a dohányiparban dolgozók szakszervezetének megalakítása,
- augusztus 19.: vasutasok gyűlése,
- augusztus 20.: beszélgetés a pékekkel,
- augusztus 22.: beszélgetés az egyik Bab El Oued-i szekcióban, amelyet nemrég alakítottak újjá, több, mint száz tag és egy harmincöt tagú ifjúsági szekció,

¹³ Ibid, 1924. február 20.

¹⁴ Le Monde, 1959. január 29.

- augusztus 23.: délután 4 óra: beszélgetés a hentesekkel a vágóhídon, este 7 óra: a dohányipar dolgozóinál,
- augusztus 24.: a párt nevében beszélnek egy tiltakozó gyűlésen, amelyet négy pékmunkás letartóztatása miatt tartottak, kb. 150 résztvevő.¹⁵

A Keleti Egyetemre küldött algériaiak száma viszonylag jelentős volt. Közülük a következőket említhetnénk: Mahmud Latréche, Badszi Mohamed, Larbi Buhali, Benali Bukhordt, Mahmud Benlekkal. Közülük többen a Komintern megbízásából speciális feladatokat láttak el. Így Mahmud Latréche-t a Közel-Keletre küldték, hogy segítsen a palesztinai és a szíriai kommunista párt létrehozásában. Badszi Mohamedet pedig Tunéziába, ahol több sztrájkot szervezett.

Választási kampányok

A választási kampányok szintén fontos szerepet játszottak a kommunista eszmék terjesztésében. A kommunista jelölteknek lehetőséget teremtett, hogy legálisan tartsanak gyűlést a legtávolabbi vidéken is. Lehetővé tette nagygyűlések tartását, találkozást széles néprétegekkel és politikai tevékenységre ösztönözni őket. Példaként vehetjük az 1925-ös algíri választási hadjáratot.

A kommunista föderációk egyesülési kongresszusa (1925. március 22.) után a kongresszus döntéseit alkalmazva, a kommunista párt az algíri tanácsi választásokon két listát indított: egy európai, amelyen két bennszülött jelölt szerepelt, és egy bennszülött listát, amelyen viszont két európai jelölt szerepelt. A bennszülött lista élére a kommunista párt Haled emírt, „a francia imperializmus által elnyomott bennszülött tömegek nemzeti és demokratikus törekvéseinek szimbólumát” állította. A kommunisták által készített, s imént idézett beszámoló a következőket mondja a választási kampányról: „Nagyon erőteljes kampányt folytatott a kommunista párt. A két forduló alatt tíz nagygyűlést tartott, amelyen bennszülöttek ezrei vettek részt; választók és nem választók, kispolgárok, munkások, kiskereskedők. Valamennyi gyűlésen éltették a kommunizmust. Az első forduló befejezéséeként a Chartres téren rendeztek gyűlést. Három-négyezer bennszülött vett részt, többen voltak, mint az európaiak. A gyűlés lelkes hangulatban zajlott, spontán tüntetés követte Algír utcáin. Hosszan éltették a pártot és aktivistáit.”¹⁶

A sajtó olvasása, röpcédulák terjesztése stb.

A sajtó alapvető szerepet játszik a széles néprétegek mozgósításában és szervezésében. Lenin mondta: „Az újság agitátor és kollektív szervező.” Az újság továbbítja a jelszavakat és ismerteti meg a lakosság legkülönbözőbb rétegeivel. A kommunista párt algériai regionális felelőse írta 1925-ben a *Lutte sociale* fenntartásának szükségességéről: „A *Lutte* abszolúte szükséges mozgalmunk számára, ez az egyetlen eszköz, amellyel a vidéken is eljutunk a bennszülöttekhez.”¹⁷

1925-ben hatezer *Lutte sociale*-t adtak el. Kétezer előfizető volt, ebből

¹⁵ Rapport mensuel d'aout 1924 (Archives privées).

¹⁶ Rapport sur la situation politique en Algérie, 1925. október. (Archives privées).

¹⁷ Rapport établi par Heniet, 1925. szeptember 1. (Archives privées).

hatszáz bennszülött. A kommunista párt egyik beszámolójában a következőket olvashatjuk: „Az algériai adminisztráció erős nyomást gyakorol a bennszülött előfizetőkre, sokakat börtönbüntetéssel fenyegetnek, amiért előfizetett a *Luttre sociale-ra*. Másokat felszólítanak, hogy mondják le az előfizetést, mert ellenkező esetben elbocsátják munkahelyéről. De az elvesztett előfizetők helyébe újak jönnek. És szinte mindannyiszor bennszülöttek az új előfizetők.”¹⁸

A kommunista sajtó iránti érdeklődést minden szinten jelezték. Az orani prefektus írta jelentésében 1925-ben: „Bizonyos információk szerint a *L'Humanité*t mostanában többen olvassák, mint az szokás volt, és főleg az írástudó bennszülöttek.”¹⁹ Az algériai aktivista hozzáállásáról egy kommunista delegátus a következőket írja: „Nagy érdeklődést tanúsít a szakszervezeti munka iránt, újságokat olvas, nem mindegyikük ismeri a hódító nyelvét, de tudja, mit tartalmaznak az újságok, mert valaki közülük lefordítja... Sétifben él egy 75 éves arab, aki hetenként lefordíttatja magának a *Lutte sociale-t*.”²⁰

A sajtó olvasása mellett szükséges jelezni a röpcédulák terjesztését, plakátok ragasztását stb. Minden tömegakciót (sztrájk, tüntetés), minden ünnepet (május 1.) röpcédulák és más dokumentumok (arab és francia nyelven) tömeges terjesztése előzött meg. 1929-ben egyedül szeptember hónapban 250 plakátot és 20 ezer röpcédulát koboztak el, a *Lutte sociale-t* pedig négy alkalommal foglalták le. 1930-ban május elseje, a munka ünnepe alkalmából a baloldali CGTU szakszervezet egyedül Algír városban több röpcédulát terjesztett arab és francia nyelven: egyet, amelyen munkabeszüntetéssel egybekötött ünneplésre szólítja fel a dolgozókat, 350 példányban, egy másikat 2500 példányban „Gyarmati dolgozók, előre egy harcos május elsejéért!” címmel,

Sztrájkok és más tüntetések

Főkörmányzói jelentések és statisztikai kiadványok szerint a sztrájkok száma a következőképpen alakult:

	Algír	Oran	Constantine	Összesen
1919				121
1920				65
1921				18
1922				21
1923				26
1924				23
1925	9	8	7	25
1926	18	14	12	44
1927	7	3	6	16
1928	20	10	9	39
1929	22	14	13	49
1930	4	3	1	8
1931/34	10	13	10	33
1935	5	4	16	25

¹⁸ Région communiste d'Algérie (Archives privées).

¹⁹ Archives nationales française F 7—13170.

²⁰ Région communiste d'Algérie (Archives privées).

48 színes háborúellenes plakátot és 1100 röpcédulát a társadalombiztosítási csalások ellen.²¹

A *Lutte sociale*, az archív anyagok és hivatalos kiadványok azt bizonyítják, hogy az algériaiak részvétele a tömeg-megmozdulásokban szüntelenül növekedett. 1919-ben az orani Bastos üzemben kirobbant sztrájk alkalmával a *Lutte sociale* hevesen tiltakozik két muzulmán tanácstag beavatkozása ellen: arra szólították fel „hittársaikat, hogy vegyék fel a munkát”. „Felháborodva tiltakozunk — írja a *Lutte sociale* — a két bennszülött tanácstag, Ben Salem és Bonnad tisztességtelen manőverei ellen: folyó hó 13-án összehívták a sztrájkolókat, és arra szólították fel őket, hogy vegyék fel a munkát.”²² Az 1920-as vasutassztrájkban is nagy számban vettek részt algériaiak. 1919 májusában Oranban több mint húsz szakszervezet hirdetett sztrájkot: „Vigasztaló dolog a különböző fajhoz, nemzetiséghez tartozó munkásokat, alkalmazottakat látni, amint tökéletes testvériségben egyesülnek.” — írja a *Lutte sociale*.

Ebben a lelkesítő légkörben a dokkmunkások szakszervezete, ahol az algériaiak többségben voltak még ennél is nagyobb összetartásról és harci szellemről tett tanúságot: „A dokkmunkások szakszervezete az összetartás és az egység mintapéldáját nyújtja. A tagok nagy számához és egy szigorú, de közösen és szabadon elfogadott diszciplinához járul még a tagdíjak fizetésének pontossága. — írja a *Lutte sociale*, majd így folytatja: Az orani dokkmunkások, hogy kifejezzék szolidaritásukat, mostaganemi és arzewi társaikkal, május 5-én úgy döntöttek, hogy sztrájkba lépnek.”²³

1924-ben 23 sztrájk volt, ebből hat olyan munkahelyen (bányászat, kikötői rakodás, utcaseprők) ahol az algériaiak voltak többségben.

Az algériaiak mind jelentősebb részvétele nyugtalanította a gyarmatosítókat, akik figyelmesen követték e sztrájkok lefolyását és jelentéseikben minden különös esetet jeleztek. A főkormányzó 1920-ban készített jelentése is egy új jelenségre hívja fel a figyelmet: „Említésre méltó dolog, hogy a külföldiek aktívan egyáltalán nem vettek részt ezekben a sztrájkokban. De nem ez a helyzet a bennszülöttekkel, akik nemcsak beszüntették a munkát azokban az üzemekben, ahol a franciákkal együtt dolgoztak, hanem azokon a munkahelyeken is sztrájkba léptek, ahol egyedül csak ők dolgoztak. Algír megyében négy ilyen sztrájk volt 1347 bennszülött részvételével, Constantine megyében pedig egy 41 bennszülött munkás részvételével.”²⁴

1927-ben volt Algír város köztisztasági alkalmazottainak sztrájkja. Mohamed Belarbi aktivista részletes leírását adja: valamennyi sztrájkoló Chambisból (Gardaja környéke, délen) való volt, s ugyanahhoz a vallási közösséghez tartozott. Ez nagyban hozzájárult a sztrájk sikeréhez. A Casbah lakói is segítettek: pénzt és élelmiszert gyűjtöttek. A köztisztasági alkalmazottak Algéria több városában is robbantottak ki sztrájkot.

Am a két világháború közötti időszak legjelentősebb eseménye a mezőgazdasági dolgozók növekvő elkötelezettsége. Az országnak különösen két területén volt ez érzékelhető: a Mitidzsában és Tlemcen környékén. A baloldali szakszervezethez, a CGTU-hoz és a kommunista párthoz is csatlakoznak parasztsztrájkok: így Lakekal Tablatban, Ghomri Tahar Tlemcen környékén. (Mindkettő vezető tisztséget töltött be később a munkásmozgalomban.) 1936-ban

²¹ Archives de la Wilaya d'Alger.

²² *Lutte sociale*, 1919. május 18.

²³ *Lutte sociale*, 1919. május 11.

²⁴ Exposé du gouverneur général, 1920.

erőteljes csatlakozás tapasztalható Sidi kel Abbés és Boutlelis környékén; elsősorban Naib Mohamed — foglalkozására nézve postás — aktivista tevékenységének köszönhetően.²⁵

Párhuzamosan ezekkel a sztrájkokkal egyre nagyobb számban vettek részt bennszülöttek a különböző évfordulók megünneplésében, főként május 1-én. Ezek közül is kiemelkedik az 1919-es május elseje megünneplése. A *Lutte sociale* szerint közel 10 ezren vettek részt, bennszülöttek és európaiak: az Internacionálét énekelték, Jaurést, Lenint és Trockijt éltették.

A szónokok arabul, spanyolul és franciául szóltak a munkásokhoz, akik „a jobb jövőbe és az egyetemes proletárköztársaságba vetett reménnyel, nagy figyelemmel hallgatták őket”.²⁶

1925 Algériában a rif harcosokkal a vállalat szolidaritás éve volt. Abd el Krim emír felkelését nagy agitációs kampánnyal támogatták: röpcédulák, plakátok, gyűlések stb. Ezzel kapcsolatban a főkormányzó a következőket jegyzi meg: „június 18-án Oranban az éjszaka folyamán a marokkói háború ellen tiltakozó plakátokat ragasztottak a házak falára. Milianában pedig Az imperialista háború és a gyarmatok rabszolgái c. röplapokat találtak a lakosok postaládájában”.²⁷ Doriot, az FKP titkára 1925-ben körutat tett Algériában, és a marokkói háború ellen számos tiltakozó gyűlést szervezett, amelynek nagy sikere volt az algériaiak körében. A háború elleni tiltakozás és a rifek harcának védelme növelte a kommunisták befolyását. „A főtitkár Sétifben beszélt egy gyűlésen, — olvashatjuk a helyi kommunisták egyik beszámolójában — főként bennszülött összetételű hallgatóság előtt, és megállapíthattuk azt a nagy szimpátiát, aminek az algériai nép viseltetik a rifek iránt.”²⁸

Az emigráció szerepe

A Franciaországban dolgozó algériai munkások igen jelentős szerepet játszottak a kommunista eszmék elterjesztésében. Az Észak-Afrikai Csillag nevű szervezettel kapcsolatban igen gyakran megfelelnek néhány tényről. Ez a szervezet a Francia Kommunista Párt segítségével és támogatásával alakult, eredeti programja antiimperialista, haladó és demokratikus volt, tagságának jelentős része munkás volt, vezetőinek többsége pedig az FKP tagja. Egy 1929-es rendőrségi jelentés megadja a szervezet központi bizottságának a listáját: 28 tagjából 16 a kommunista párt tagja volt.²⁹

A kommunisták csatlakozása az Észak-Afrikai Csillaghoz megfelelt a Komintern által elfogadott stratégiának. Erről az FKP algériai regionális szervezete a következő határozatot fogadta el: „A bennszülött kommunisták egyénileg beléphetnek és be is kell lépniük azokba a nemzeti csoportokba, még ha azok csupán alakulóban vannak is, amelyek jelenleg Algériában és Franciaországban léteznek, azért, hogy azokat az általunk ajánlott politikai, demokratikus megoldások felé orientálják. Ugyanakkor a kommunista pártnak nem szabad hivatalosan részt vennie ezeknek a pártoknak a szervezésében, hanem egyénileg csatlakozva minden módon közreműködni a fejlődésé-

²⁵ Interjú Merad Boudiaval, Bachir és Naib Mohameddel.

²⁶ *Lutte sociale*, 1919. május 4.

²⁷ Archives nationales française, F 7—13170.

²⁸ Rapport sur la situation politique en Algérie, 1925. október. (Archives privées).

²⁹ Archives de l'ENA, Commissariat 5 em AN Paris.

ben, kommunista frakciók létrehozása révén — óvatosan, kerülve az irányításnak még a látszatát is — elérni azt, hogy ezen pártok alapvető szociális bázisát a demokratikus munkás- és parasztrétegek alkossák.”³⁰

Ezt a stratégiát alkalmazták az Észak-Afrikai Csillag esetében is. 1924-ben közel 100 ezer algériai dolgozott Franciaországban. Ez nemcsak mennyiségi, de minőségi szempontból is jelentős szám: korösszetételét tekintve a gyarmati és családi környezetből kiszakított igen fiatal munkásokból tevődik össze, a gyarmati hatóságok minden megszorító intézkedése ellenére, igen nagy fluktuációja, eredendően szinte teljes egészében üzemi munkások. Ez az emigráns munkásosztály az üzemekben együtt dolgozik a francia elvtársakkal. A velük való kapcsolat folyamán az algériai dolgozók megtanulnak szervezni, harcolni és teljesen új szókészlet birtokába jutnak, antiimperializmus, front, munkás—paraszt blokk, szabadság, szocializmus, kommunizmus. A kommunista párt egyik beszámolója a velük kapcsolatos munkában a következőket ajánlja: „Bizonyos fokig bátorítani kell a bennszülötteket, hogy jöjjenek az anyaországba. Azt állapíthattuk meg, hogy a Franciaországban tartózkodó bennszülöttek, a légkör és a környezet hatására, lasanként elhagyták faji előítéleteiket és vallási szokásaik többségét. Am főként az tűnt fel, hogy osztályfelfatokról megszerzett elemi szintű ismeretek után, nagyon komoly és fegyvermezett katonái lettek az osztályharcnak.”³¹

Ennek a politikai tevékenységnek visszatéréskor meg volt a hatása Algériában. A szülőhazával a kapcsolat a franciaországi tartózkodás alatt is megmaradt. Az imént idézett kommunista beszámolóban még a következőket olvashatjuk: „Ösztönözni kell, hogy politikai, harci tapasztalattal és megfelelő politikai iskolázottsággal rendelkező bennszülöttek visszatérjenek a gyarmatra, hogy folytassák a propaganda munkát és biztosítsák a kapcsolatot a forradalmi csoportokkal. A bennszülöttek által alkalmazott propagandamódszerek olykor meglepően jó eredménnyel járnak.”³²

Az algériai regionális kommunista szervezet külterületi kiépülése és tagságának összetétele

A kommunista pártnak az algériai lakosság körében végzett aktív tevékenysége két nagyon fontos következménnyel járt. Az egyik az volt, hogy a Tours-i kongresszuson a nemzeti kérdésben kialakított álláspont maga után vont a európai származású tagok távozását vagy kizárását. 1924-ben a kommunista Constant szerint a pártnak háromezer tagja volt, egyedül Algír megyében 14 szekciója működött, volt egy nyomdája, újságja, egy kulturális köre. A kommunista párt ugyancsak Constant szerint „egy bennszülött nacionalista párttá” vált és „úgy tűnik — fűzi még hozzá — ahhoz, hogy a *Lutte sociale* a vonalban maradjon, csak a bennszülöttekkel foglalkozhat. Ennek az országnak az európai dolgozói — úgy tűnik — elhanyagolható mennyiséget képviselnek.”³³ A kommunista Mazoyer az 1921-es választásokon Algír

³⁰ Résolution sur les tâches de la Région algérienne, 1926. július. (Archives privées).

³¹ Rapport présenté au IIIe congrés mondial de l'Internationale Syndicale Rouge sur la question indigène algérienne, 1924. (Archives privées).

³² Ibid.

³³ *Le Combat social*, 1927. március 31.

megyében 3663 szavazatot kapott. Cazala ugyanebben a megyében 1928-ban már csak 1800-at. A kommunisták 1921 és 1928 között tehát szavazóik több, mint 50%-át veszítették el. Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy a kommunisták befolyása az európaiak körében csökkent. A főkormányzó jelentése is ezt állapítja meg: „Úgy tűnik, hogy az európai származású kommunisták száma jelentősen csökkent.”³⁴

Az első világháború végén a kommunista párt európai származású tagjainak száma növekedett. Ez a jelenség nem állt ellentétben azzal, hogy az algériai kommunisták a Tours-i kongresszuson a Cachin-Frossard indítványra szavaztak. Az ebből eredő problémákkal nem számoltak, így csatlakozásuk formális volt. Mi is történt? Az első világháború gazdasági válsággal fejeződött be, amelyet még bizalmi válság is súlyosított, s ez táptalaja lett a forradalmi mozgalmaknak, amelyeknek közvetlen hatása Algériában is érződött. A párttagság ekkor még hitt a „nagy nap” eljövételében. A *Lutte sociale* korabeli számainak cikkei is megerősítik ezt a hipotézist. A forradalmi eufória időszaka volt ez a néhány év, a „burzsoázia uralmának, a kapitalizmusnak a végét” nagyon közelinek hitték. Ebben az összefüggésben érthető a nagyszámú európai származású csatlakozása a kommunista párthoz.

Ám ez a tömeges csatlakozás, ahelyett hogy pozitívan hatott volna, jelentős teherként nehezedett a párt ideológiájára. Még nehezebbé tette, hogy a párt megszabaduljon a háború előtti szociáldemokrácia alapvető jellemvonásától, az opportunistától. Ezt erősíti meg a kommunista párt egyik, 1925-ben készített beszámolója: „Az algériai szervezetek szinte kivétel nélkül a III. Internacionáléhoz való csatlakozás mellett döntöttek. De ez a csatlakozás egy csapásra nem változtatta meg az új Algériai Kommunista Párt ideológiáját. A bennszülött kérdést továbbra is a II. Internacionálé elvei és módszerei szerint kezelték. A Sidi bel Abbes-i alapszervezet állásfoglalása jól jellemezte ezt az álláspontot. Az 1924-es törvényhatósági választásokig a párt mindig kerülte a véleménynyilvánítást a bennszülött kérdéstről. A pártnak nem voltak bennszülött tagjai. Egyébként nem is tettek semmit azért, hogy a lakosság legfontosabb elemeinek körében tagokat toborozzanak.”³⁵

Á második következmény szorosan kapcsolódik az elsőhöz. A nagyszámú európai származású távozása vagy kizárása a pártból, együtt járt a párt stratégiájának a módosításával és jelentős számú algériai csatlakozásával. A regionális kommunista szervezet beszámolója megerősíti az európai származásúak távozását: „Akik elsőként hagyták el a pártot, kis beosztású alkalmazottak, értelmiségiek voltak. Okként azt említették, hogy nem értenek egyet Monatte, Rosmer és mások kizárásával, illetve, hogy nem osztják a pártnak a bennszülött kérdésben kialakított álláspontját. Távozásuk nem jelentett nagy veszteséget a párt számára. Jelenlétük inkább gyengítette a pártot.”³⁶

Biboulet, az algériai körzet titkára egy Pierre Sémard-nak írott levelében jelzi a szervezeti előrehaladást az algériaiak között: „Egy éve a körzetben mindössze egy bennszülött párttag volt. Ma 86 van.”³⁷

A politikai irányvonal kiigazítása és párttisztulás után a párt szervezeti struktúrája a következőképpen alakult: a Francia Kommunista Párt algériai föderációjának négy kerületi egysége (rayon) volt, az algéri, oráni, Constantine-i és a sétifi. Az algéri kerületben a következő helyeken alakultak alap-

³⁴ Archives nationales françaises, F 7—13174.

³⁵ Rapport su la situation politique en Algérie 1925. október (Archives privées).

³⁶ Ibid.

³⁷ Région communiste d'Algérie (Archives privées).

szervezetek: Algír, Blida, El Affroun; Ménerville, Orléansville. Az orani kerületben: Oran, Sidi bel Abbés, Tlemcen, Mascara, Perrégaux, Relizane. A Constantine-iben: Constantin, Batna, Biskra, Souk-Ahras. S végül a sétifi kerületben a következő helységekből alakultak kommunista szervezetek: Sétif, Bougie, Dzsidszeli, Bordzs bu Arreridzs, valamennyi falusi alapszervezet. Jellemüket tekintve az alapszervezeteket a következőképpen csoportosíthatjuk:

	Algír	Oran	Constantine	Sétif	Összesen
városi v. lakóhelyi	10	4	0	0	14
üzemi	24	0	0	0	24
pályaudvari	2	1	1	0	4
falusi	11	11	13	6	41
összesen	47	16	14	6	83

Ugyanezen jelentés szerint a tagság létszáma 1925 októberében 1540 fő volt, ebből 1230 európai származású, 310 pedig algériai. Az algériaiak tehát a tagság 20%-át alkották.

Társadalmi helyzetüket, foglalkozásukat tekintve a tagság összetétele a következőképpen alakult:

európai származásúak

vasutasok

 fizikai dolgozók

250

 irodai alkalmazottak

90

ipari munkások

420

tengerészetnél dolgozók

45

állami alkalmazottak (őfőor, tanító)

170

kiskereskedők, kézművesek

60

parasztok (mezőgazdasági munkás, bérlő stb.)

65

értelmiségiek

7

1237

Az európai származású párttagoknak tehát — ideszámítva a vasútnál dolgozó fizikai munkásokat — 53%-a a közvetlen termelői szférához tartott.

algériaiak

vasutasok

 fizikai dolgozók

12

 irodai alkalmazottak

70

 dokkmunkások

35

 ipari munkások

25

 állami alkalmazottak

45

 kiskereskedők, kézművesek

50

 kereskedelmi alkalmazottak

20

 parasztok

50

Összesen:

307

Ebben az esetben 24% tartozott a közvetlen termelő szférához, túlsúlyban a középrétegek vannak. Ebben az időszakban kezdenek csatlakozni a párthoz a parasztok.

Az alapszervezetek jellegük szerinti megoszlását és a tagság társadalmi helyzete és foglalkozása szerinti megoszlását összevetve tehetünk néhány észrevételt: a 83 alapszervezetből csak 28 üzemi vagy pályaudvari, vagyis az összes 33%-a. Ez az arány nem felel meg a munkáspárttagok számarányának, amely 50%-ra tehető. A kommunista párt tehát szervezetileg nem tudott meghonosodni az üzemekben, annak ellenére, hogy tagsága jelentős része onnan került ki. Minek tulajdonítható ez az egyenetlenség? Két feltételezést említhetünk: egyrészt a termelő erők gyengén fejlettségét, a munkásság koncentrálódásának alacsony fokát; másrészt a nagyon durva elnyomást, a gyarmati hatalom a megfélemlítés politikáját alkalmazza. Ténylegesen egy lakóhelyi vagy falusi alapszervezetben való tevékenység kisebb kockázattal jár, nem kapcsolódik direkt módon tömegeket mozgató (pl. sztrájkok) harci módszerekhez. Végezetül, valamennyi üzemi alapszervezet Algírban van. A 445 munkáspárttag is valójában valamennyi algíri.

Megállapítható még, hogy a sétífi és Constantine-i kerületben az alapszervezetek többsége városi (lakóhelyi) és falusi. Az algériaiak — bár ez a feltételezés — főként ebben a szervezeti struktúrában végeztek pártmunkát. Az első kommunista csoportok a parasztság körében, Kis Kabiliában alakultak meg.

1928-ban készült rendőrségi jelentések a párt szervezeti felépítéséről Constantine városban a következőket állapítják meg: két lakóhelyi alapszervezet, egy 17 és egy 4 tagú, egy üzemi alapszervezet 12 taggal és egy 3 tagú a postánál.³⁸

* * *

Milyen következtetéseket vonhatunk le? Miért nem tudtak a kommunisták megmaradni a nemzeti mozgalom élén 1937 után is? Néhány, nem a teljesség igényével megfogalmazott észrevételt teszünk csupán:

1. a párt kialakításának feltételei: kettős etnikai összetétel. A kizárások, kilépések ellenére még 1925 végén is nagy többségben vannak az európai származásúak. Ezek, néhány kivételtől eltekintve, odaadásuk és áldozatvállalásuk ellenére, nem voltak képesek azonosulni a nemzeti kérdéssel az egyszerű oknál fogva, mert azt nem értették meg és nem volt megoldási javaslatuk sem.

2. Az algériai tagság többsége szociális összetételét tekintve döntően kispolgári származású volt. 1925-ben kétharmaduk a középrétegekből (értelmiségi, kézműves, fellah stb.) származott. Blidában — olvashatjuk a párt egyik beszámolójában — a helyi alapszervezet tagságának többsége kézműves; Milianában kiskereskedő és bennszülött kisbirtokos, Orleansville-ben az alapszervezetben értelmiségiek is vannak, Sétifben az alapszervezetben van néhány állami alkalmazott és bennszülött kereskedő, de főként bennszülött kisbirtokos, Dzsidzseliben a tagság zöme kiskereskedő, kispáros és kisbirtokos, a Taheri és Ain Mlilai alapszervezetekben zömmel bennszülött kisbirtokosok vannak.³⁹

³⁸ Archives de la Wilaya de Constantine.

³⁹ Région communiste d'Algérie (Archives privées).

3. Az algériai munkásmozgalom tévedései részben a nemzetközi munkásmozgalom tévedései is.

4. A Francia Kommunista Párt Gyarmati Bizottságának egyes tagjai negatívan viszonyultak az algériai kommunista mozgalomhoz.⁴⁰

5. Meg kell említeni a kapitalizmus természetét, amely Algériában megteremtette a munkásosztályt. Az algériai bennszülött társadalom többségét egy igen hosszú periódusban a kapitalista kisajátítás által kialakított kispolgári rétegek alkották. Ezek a társadalmi rétegek nagy erőfeszítéseket tettek, hogy szervezett pártokat hozzanak létre, érdekeik kifejezésére. Élcsapata a kommunista pártban szerzett politikai műveltséget. Ám aszerint, ahogyan a nemzeti és nemzetközi erőviszonyok változtak, illetve ahogyan ezek a rétegek meggazdagodva megszilárdították társadalmi pozíciójukat, úgy léptek be egyre nacionalistábbakká válva a politikai küzdelembe.

6. A nemzetközi helyzet, különösen a faszizmus előretörése a világban, megzavarta az Algériai Kommunista Párt szervezeti és politikai fejlődését. De bármilyenek is legyenek a kommunista párt hibái, az továbbra is nagyon jelentős szerepet játszott a nemzeti eszme születésében és alakításában, azáltal, hogy létrehozta az Észak-Afrikai Csillag első alapszervezeteit Algériában, amelyek az Algériai Néppárt dinamikus magjává váltak, illetve azáltal, hogy ideológiai, politikai és szervezeti hatást gyakorolt magára nacionalista irányzatra is.

ABDERRAHIM TALEB BENDIAB

La pénétration des idées et l'implantation communiste en Algérie dans les années 1920

(Résumé)

L'étude de l'historien algérien traite les conditions de la pénétration et de l'implantation des idées communistes en Algérie. C'est après 1917 que les idées du socialisme vont pénétrer de larges couches de la population. La formation de ces idées répond à plusieurs facteurs: la révolution d'Octobre 1917, la constitution de la IIIème Internationale, la connaissance — plutôt artificielle qu'approfondie — des classiques du marxisme—léninisme etc. Il est examiné le rôle des instructeurs communistes français et des stagiaires envoyés à l'école d'Orient de Moscou, les campagnes électorales et la place de l'émigration.

Pour plusieurs raisons qui sont exprimées dans l'étude les communistes ne sont pas restés à la tête du mouvement national des 20 dernières années 1930. Et ça est arrivé non seulement pour des erreurs subjectives mais pour des raisons ayant les racines dans la société coloniale de l'Algérie: la nature du capitalisme qui a engendré la classe ouvrière, la composante sociale en milieu algérien était en majorité d'origine petit-bourgeoise, la double composante ethnique, la situation internationale.

⁴⁰ Belarbi, Badi, Latrèche közlései.